

Sote-uudistus ja perusoikeudet

Sote-uudistuksen tärkeimmät kysymykset ja niiden eettinen ulottuvuus

29.11.2018

Eeva Nykänen, oikeustieteiden laitos, UEF

eeva.nykanen@uef.fi

Etiikasta ja perusoikeuksista

- Perusoikeuksilla ja eettisillä arvoilla ja vaatimuksilla on sisällöllisiä yhteneväisyyksiä

“...human rights can be seen as primarily ethical demands.”

Sen 2004

- Erona se, että perusoikeudet velvoittavat oikeudellisesti:
  - määrittävät lainsäädännön ja muiden politiikkatoimien sisältöä (perustuslailliset toimeksiannot).
  - Asettavat rajoja lainsäädännölle ja muille politiikkatoimille.
  - ohjaavat lainsäädännön tulkintaa (perusoikeusmyönteinen laintulkinta).

Perusoikeuksien vaikutuksista

- Perusoikeuksien vaikutukset yksilötasolla:
  - Velvollisuus → oikeus (esim. oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon)

Oikeusperustainen ajattelu muuttaa valta-asetelmia, sillä oikeuksien haltijalla on valta vaatia oikeuksiensa toteuttamista, eikä hänen roolinsa määrity vain passiiviseksi kohteeksi.

Yamin 2008

- Perusoikeuksien vaikutukset järjestelmätasolla:
  - Asettavat vaatimuksia järjestelmän sisällölle siten, että sen tulee vastata perustuslaista seuraavia vaatimuksia.

Sosiaaliset perusoikeudet ja sote-uudistus

- PL 19 §: Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.
  - Keskiössä palvelujen saatavuuden turvaaminen.
  - Palvelujen riittävyys: sellainen palvelujen taso, joka luo ”jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä”.
  - Edellyttää viime kädessä ”yksilökohtaista arviointia palvelujen riittävydestä”.

- PL 6 §: yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö.
  - Vaatimus oikeudellisesta yhdenvertaisuudesta sisältää ajatuksen tosiasiallisesta tasa-arvosta.
  - Samanlaisia tapauksia on kohdeltava samalla tavalla ja erilaiselle kohtelulle oltava hyväksyttävä peruste.
  - PL 19 § ja PL 6 §: vaatimus sote-palvelujen riittävästä tarjonnasta yhdenvertaisesti eri ryhmille ja maan eri osissa asuville.

- PL 22 §: Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.
  - Keskeisiin turvaamiskeinoihin kuuluu perusoikeuksien käyttöä turvaavan ja täsmentävän lainsäädännön säätäminen.
  - Velvoite koskee sekä lainsäätäjää että hallintoa.

Sosiaaliset perusoikeudet sote-lakien käsittelyssä

- Uudistus on ankkuroitunut perusoikeusjärjestelmään – sote-järjestelmässä on kyse sosiaalisten perusoikeuksien toteuttamisesta.

”Sosiaali- ja terveystalvelujen uudistamiselle on olemassa perusoikeusjärjestelmään pohjautuvia painavia perusteita, jotka puoltavat vastuun siirtämistä yksittäisiä kuntia suurempien toimijoiden hoidettavaksi.” (PeVL 26/2017 vp).

”Lainsäädännössä on luotava riittävät edellytykset julkisen vallan vastuun toteutumiseksi (PeVL 26/2017 vp).”

- Uudistusta koskevaa lainsäädäntöä myös arvioidaan tästä näkökulmasta: perustuslakivaliokunnan keskeinen rooli.
- Sosiaalisten oikeuksien nouseminen keskiöön: sosiaalisten oikeuksien toteutumisen vaarantuminen nousi säätämisyjärjestyskysymykseksi – uutta.

Sosiaaliset perusoikeudet sote-lakien arvioinnin keskiössä

- PeVL 26/2017 vp: Ehdotettuun lainsäädäntöön (HE 47/2017 vp) sisältyi rakenteellisia ongelmia, jotka suurella todennäköisyydellä olisivat johtaneet siihen, että sosiaalisten oikeuksien yhdenvertainen toteutuminen olisi tosiasiallisesti vaarantunut.
  - Palvelujen saatavuuden vaarantuminen etenkin siirtymävaiheessa.
  - Palvelujen yhdenvertaisuuden vaarantuminen pidemmällä aikavälillä.
- Sääntely ei täyttänyt PL 19.3 § ja PL 6 seuraavia vaatimuksia eikä sitä siten voitu säätää tavallisessa lainsäätämisyksessä

- PeVL 15/2018 vp: Lakiehdotus (HE 16/2018 vp) ei olisi esitetyssä toteutusaikataulussa riittäväällä varmuudella toteuttanut eri väestöryhmien yhdenvertaista kohtelua ja heidän tosiasiallisia mahdollisuuksiaan saada perusoikeuksien toteutumisen kannalta välttämättömiä palveluja.
  - Yhdenvertaisten palvelujen saatavuuden vaarantuminen toimeenpanovaiheessa.
- Sääntely ei täyttänyt PL 19.3 § ja PL 6 seuraavia vaatimuksia eikä sitä siten voitu säätää tavallisessa lainsäätämisyksessä

- PeVL 15/2018 vp: Sääntelyyn sisältyvä rahoituksen turvaamisen poikkeusmekanismi ei ollut perusoikeuksien turvaamiseksi riittävä.
  - Perusoikeuksien toteutumisen vaarantuminen tilanteissa, joissa maakunnan perusrahoitus ei riitä.
- Sääntely ei täyttänyt PL 19.3 § ja PL 6 seuraavia vaatimuksia eikä sitä siten voitu säätää tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä

Jos uudistus toteutuu...

- Otetaanko sosiaaliset perusoikeudet vakavammin kuin aiemmin myös järjestämisen tasolla? PL 19, 6 ja 22 § velvoittavat myös hallintoa.
- Ehkä, sillä:
  - Järjestämislain 30 §: Palvelujen saatavuuden ja rahoituksen riittävyyden arviointi vuosittain
    - Arvioidaan palvelujen yhdenvertaista saatavuutta ja rahoituksen tason riittävyyttä.
    - Tarkastellaan palvelujen tarvetta, saatavuuden ja laadun toteutunutta ja arvioitua tulevaa kehitystä sekä näiden suhdetta julkisen talouden kehitykseen.

- Järjestämislain 20 §: Aloite maakuntien arviointimenettelyn käynnistämisestä
  - Jos maakunnan kyky järjestää sote-palvelut on ilmeisesti vaarantunut, STM voi tehdä aloitteen maakuntalain 103 §:n arviointimenettelyn käynnistämiseksi.
  - Arviointiperusteina mm.:
    - sosiaali- ja terveydenhuollon **tarpeenmukainen ja riittävä palvelujen saatavuus tai saavutettavuus** on merkittävästi huonompi kuin muissa maakunnissa;

- Järjestämislain 45 §: valvonta ja siihen liittyvä ohjaus
  - Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen ja palvelurakenteen lainmukaisuuden valvonta ja valvontaan liittyvä ohjaus kuuluu aluehallintovirastolle toimialueellaan.

Mistä tämä kertoo?

- Siitä, että käsitys sosiaalisten oikeuksien velvoittavasta luonteesta ja vaikutuksista on muuttunut?

Vai

- Siitä, että uudistuksen suuruus on niin valtava ja järjestelmäriskit niin huomattavia, että ollaan poikkeuksellisessa lainsoveltamistilanteessa?

Lopuksi

”...juridiikan parhaat puolet ovat hitaus, puuduttavuus ja halvauttava monimutkaisuus ...

...Tuskin mikään on enää samalla tavalla rauhoittavaa kuin kuunnella oikeustieteilijöitä muistuttamassa oikeusvaltion perusperiaatteista tai jurnuttamassa heikkolaatuista lainvalmistelua vastaan.”

Oskari Onninen HS 25.11.